

УДК 373.2.015.31:17:34

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.0/25.178987>**Ірина БОНДАРЕНКО,**

orcid.org/0000-0002-1007-5255

магістрант освітньої програми «Дорадництво»

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

(Київ, Україна) bondgord245@gmail.com

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ В УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто проблему формування правового виховання старших дошкільників у закладі дошкільної освіти. Звернено увагу, що дошкільний період дитинства – важливий період освоєння системи правових еталонів у суспільстві, здатності управляти своєю поведінкою. Метою правового виховання визначено свідоме ставлення до своїх прав і обов'язків, повагу до законів і правил соціуму, готовність дотримуватися і сумлінно виконувати визначені вимоги, які виражають волю й інтереси народу. Окреслено провідні завдання правового виховання в роботі вихователів закладів дошкільної освіти. Провідне місце у змісті правового виховання займає Конституція України, основні положення якої реалізуються в інших законодавчих актах загального права. Сучасні дошкільні заклади освіти потребують поглибленого змісту правового виховання старших дошкільників, комплексного вирішення та підготовки дидактичних функцій, на які має спиратися педагогічний працівник. Пошуки оптимального варіанту змісту правової освіти знайшли відображення у формуванні життєдіяльних компетентностей дошкільників на засадах Базового компоненту у визначенні основ правової компетентності.

Охарактеризовано специфіку формування правових засад вихованців старших груп через знайомство з науковим поняття «правова культура». Планування виховних заходів із правового виховання в закладах дошкільної освіти має забезпечити принцип послідовності навчання, коли вихованці поступово розширюють та поглиблюють свої знання про права людини, формують уміння, навички та звички, формують власне уявлення про правові норми життя в українському суспільстві.

Відповідно до цього зміст правової освіти мають складати уявлення та поняття, які підлягають формуванню в дітей старшого дошкільного віку: дисципліна, слухняність, відповідальність, правила, обов'язок, добро, захисник порядку; традиції, право, правила поведінки, культура спілкування, повага, взаєморозуміння, допомога, колектив, дружба, працелюбство; закон, поступок, провинна, правопорушення, штраф, хуліганство, Конституція України, піклування, осудність, права людини, самостійність.

Ключові слова: завдання правового виховання, методи та форми вдосконалення правової культури, заклади дошкільної освіти.

Iryna BONDARENKO,

orcid.org/0000-0002-1007-5255

Undergraduate of the Educational Program «Advise»

National Pedagogical Drahomanov University

(Kyiv, Ukraine) bondgord245@gmail.com

LEGAL EDUCATION OF THE SENIOR PRESCHOOLERS IN THE CONDITIONS OF FUNCTIONING OF A PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTION

The article deals with the problem of forming of legal education of the senior preschoolers in a preschool educational institution. Attention to the fact that the preschool period of childhood is an important period of mastering the system of the legal standards in society, and ability to control their behavior is payed. There was defined the aim of legal education as a conscious attitude to their rights and obligations, respect for the laws and rules of society, willingness to adhere and faithfully fulfill certain requirements that express the will and interests of the people. The main tasks of legal education in the work of the preschool institutions teachers are outlined. The leading position in the content of legal education is the Constitution of Ukraine, the main statements of which are implemented in the other legislative acts of the general law. The modern preschool educational institutions require in-depth content of legal education of the senior preschoolers, comprehensive solution and preparation of the didactic functions, which a pedagogical worker should rely on. The search for the optimum variant of the content of legal education was reflected in the forming of the life competencies of preschool children on the basis of the Basic Component in determining the bases of legal competence.

The peculiarities of forming of the legal bases of the senior groups' pupils through their acquaintance with the scientific concept of "legal culture" are described. Planning of the educational activities of legal education in the preschool institutions should ensure the principle of coherence of education, when the pupils gradually expand and deepen their knowledge of human rights, develop their skills, abilities and habits and form their own understanding of the legal norms of life in Ukrainian society.

Accordingly, the content of legal education should consist of the ideas and concepts that are to be formed in older children: discipline, obedience, responsibility, rules, duty, good, defender of order; in the second, traditions, law, rules of conduct, culture of communication, respect, mutual understanding, help, team, friendship, diligence, in the third – law, concession, guilt, offense, fine, hooliganism, the Constitution of Ukraine, care, conviction, human rights, independence.

Key words: *tasks of legal education, methods and forms of improvement of legal culture, institutions of preschool education.*

Постановка проблеми. Демократичні зміни в соціокультурному житті нашої державі спричинили серйозні гуманістичні зрушення у світогляді її громадян, ідеології, науці та освіті та зумовили необхідність підвищення якості виховання відповідно до системи цінностей європейських країн. У Законі України «Про освіту» формування та розвиток правової культури дошкільників розглядається як складова частина національного виховання: набуття молодим поколінням соціального досвіду; успадкування духовних надбань українського народу; досягнення високої культури міжнародних взаємин; формування в молоді незалежно від національності особистісних рис громадян української держави.

Права особистості всебічно захищені широким діапазоном міжнародних і національних документів, таких як: Загальна декларація прав людини (1948 р.); Європейська конвенція з прав людини (1953 р.); Декларація прав дитини (1959 р.); Конвенція ООН про права дитини (1989 р.).

Аналіз досліджень. Загальні питання професійної підготовки вихователів на різних етапах розвитку освіти висвітлювались у працях А. Алексюка, В. Кузя, І. Підласого, М. Ярмаченка та ін. Окремі аспекти формування ціннісно-правових орієнтацій особистості обґрунтували В. Алексеєв, Н. Волкова, М. Казакіна, Ю. Кулюткін, В. Сайко, Г. Сухобська та ін. Питання формування правової культури та правової свідомості вчителя розкривали у своїх роботах Г. Васянович, М. Городиський, В. Оксамитний, М. Подберезський, І. Романова та ін.

Мета статті – дослідити особливості розвитку правового виховання старших дошкільників в умовах функціонування сучасного закладу дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Дошкільний період дитинства – важливий період освоєння системи правових еталонів (цінностей і сенсу життя, суспільно значущих нормативів і вимог, способів розуміння і пояснення емоційних станів своїх та інших людей, усвідомлення власних переживань), здатності управляти своєю поведінкою, діяти відповідно до соціальних вимог, планувати свої дії на основі первинних ціннісних уявлень. Правове виховання старших дошкіль-

ників – це виховання почуття обов'язку, справедливості, щирості, відповідальності, милосердя та інших чеснот, які здатні надати вищого сенсу справам та думкам людини. Основними орієнтирами для правового виховання старших вихованців є: знання дітей про свої права і обов'язки, оцінка власної поведінки і поведінки інших людей з точки зору норм права, оперування правовими знаннями у власній поведінці і реалізація правової поведінки в різних видах діяльності, повнота знань і потреба в отриманні нових знань.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки актуалізується пошук ефективних шляхів правового виховання особистості. За рекомендацією ЮНЕСКО навчання прав людини, тобто правове виховання, пропонується починати на дошкільному рівні її становлення.

У першій статті Конституції України визначено, що наша Батьківщина – суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава, що зобов'язує кожного громадянина нашої держави володіти правовою культурою та відповідними компетентностями. Нагальна потреба широкого правового виховання зумовлюється зростанням творчої, організуючої, координуючої ролі права в соціальному розвитку суспільства.

Метою правового виховання є формування в молодих громадян високої правої культури, яка складається передусім зі свідомого ставлення до своїх прав і обов'язків, із глибокої поваги до законів і правил соціуму, готовності дотримуватися і сумлінно виконувати визначені вимоги, які виражають волю й інтереси народу. Завдання правового виховання дошкільників потребують докорінного поліпшення через підвищення професійної підготовки вихователів закладів дошкільної освіти та шляхом приведення їх змісту, форм і методів у відповідність із здобутками психолого-педагогічної науки.

У роботі вихователів закладів дошкільної освіти провідними завданнями є такі.

Формування правової свідомості, яка є головним фактором, що визначає особливості поведінки особистості. Цей процес досить тривалий і складний. Свідомість формується на основі правових знань, поглядів, уявлень, почуттів, переконань.

Вироблення у вихованців умінь, навичок, звичок поведінки відповідно до правових норм.

Формування у вихованців активної позиції у правовій сфері, що має виявлятися в нетерпимому ставленні до правопорушень, прагнень боротися із цим явищем (Кузьмінський, 2007).

Зміст правового виховання визначається особливостями права як регулятивного явища, що охоплює всі сфери життя людини. Провідне місце у змісті правового виховання займає Конституція України, основні положення якої реалізуються в інших законодавчих актах загального права.

У системі правового виховання закладів дошкільної освіти широкого використовуються такі форми: бесіди на правові ситуації, опрацювання прав та обов'язків маленької дитини, зустрічі з родинами вихованців на правові питання, вечори запитань і відповідей, гурткова роботи, сюжетно-рольові ігри.

Нормативно-правове забезпечення, що має бути в повному обсязі знаходиться в закладі освіти: Конституція України, тексти законодавчих актів, навчальні посібники, дидактичні матеріали для роботи з дітьми та родинами.

На наш погляд, в арсеналі сучасних педагогів є достатньо методів та прийомів правового виховання, які знаходяться у сфері методів навчання і загальнопедагогічних методів дошкільної освіти. Процеси реформування дошкільної освіти в Україні ініціюють таку підготовку педагогів, яка б не лише відбивала специфіку їх професійної діяльності, а й оптимально задовольняла різноплановість виховання зростаючої людини засобами права.

Тому саме закладам дошкільної освіти, фахівцям цієї сфери належить закласти основи виховання юних громадян України з високою правовою культурою.

Відповідно до Конвенції про права дитини правове виховання має спиратися на такі основні категорії:

– *право на життєзабезпечення* – право на життя і забезпечення основних потреб (наприклад, відповідний життєвий рівень, житло, харчування, медичний огляд); – *право на розвиток* – права, що дозволяють дітям найповніше розкрити свій потенціал (наприклад, отримання освіти, відпочинок і дозвілля, культурний розвиток, вільний доступ до інформації, свобода думки, совісті і релігії);

– *право на участь* – права, які дозволяють дітям брати активну участь у житті родини, закладу освіти чи суспільства (наприклад, право мати власну думку щодо справ, які стосуються особистого життя, право відвідувати організації за інтересами тощо);

– *право на захист* – права, важливі для захисту дітей і підлітків від усіх форм зневаги, експлуатації та примусової праці (турбота про дітей-переселенців, захист від збройного чи сексуального нападу, тортур та дитячої непосильної праці).

Отже, підготовка вихователів у полів правового виховання базується як на вивченні принципів Конвенції про права дитини через освіту, так і на практичному використанні знань про права дитини та її захист.

Сучасні дошкільні заклади освіти потребують поглибленого змісту правового виховання старших дошкільників, комплексного вирішення та підготовки дидактичних функцій, на які має спиратися педагогічний працівник.

Дидактичний процес у закладах освіти має чітку структуру та підпорядковується меті і завданням освітнього процесу, складовою частиною якого є правове виховання. З погляду соціології у старших дошкільників та дітей правове виховання має обов'язкового включати систему особистісних цінностей (інтелектуальних, духовно-моральних, естетичних та ін.) (Здравомыслов, 1969).

Системна робота закладу освіти з правового виховання має включати такі елементи, як: правові знання, правові почуття (ставлення до правових знань) та правомірна поведінка. При цьому уявлення про правові норми є здебільшого продуктом виховання, водночас і ставлення до інформації правового характеру, наслідком вироблення відповідної поведінки та суджень (Лігоцький, 1997).

Існують різні погляди вчених на методики впровадження змісту правової освіти в роботі закладу дошкільної освіти. Одна з них ґрунтується на інтеграції понять «правового змісту», що є елементами змісту навчальних предметів. У такому разі ми маємо справу з визначенням завдань, вирішення яких доцільно здійснювати, використовуючи ці елементи змісту. Друга методика передбачає відбір елементів змісту різних галузей правових знань відповідно до чітко окресленої програми, що реалізується через перехід від мети і завдань, що її конкретизують, до змісту правової освіти, забезпечуючи її доступність та зрозумілість свідомості дитини складних понять та символів. Дитина дошкільного віку знайомиться і засвоює правові норми в родині, під час спілкування з іншими людьми, у процесі системного правового виховання в закладі освіти, і тому, звичайно, є неоціненною підготовка вихователів закладів освіти до правового виховання.

Вихованці старших груп потребують знайомства з науковим поняттям «правова культура»

через емоційно-ціннісне ставлення до законів і прагнення поводитись відповідно до прийнятих у суспільстві правових норм.

У зв'язку із цим пропонуємо виділити три типи завдань правового виховання дітей. Перший тип стосується формування в дітей елементів правових знань, що є відображенням правової дійсності; другий – цілеспрямованого створення педагогічних умов, за яких у дошкільників формується емоційно-позитивне ставлення до вивчення правових явищ; третій – педагогічний впливу на поведінку дитини та приведення її у відповідність із правовими нормами (Здравомыслов, 1969).

Визначені типи завдань використовуються в процесі конкретизації змісту правової освіти та виховання дошкільників. Пошуки оптимального варіанту змісту правової освіти знайшли відображення у формуванні життєдіяльних компетентностей дошкільників на засадах Базового компоненту у визначенні основ правової компетентності. У процесі запровадження правового виховання в загальну характеристику прав людини педагог має розкривати зміст Декларації та Конвенції ООН про права людини; володіти та знайомити дітей із термінологічним словником правового виховання, включити історичну довідку в ООН про права людини, місце України в цій організації; пропонує різноманітні форми і види творчої діяльності, полегшуючи дітям осмислення важких для них понять.

Правознавство потребує особливо дидактичного підходу, тому що правові знання можуть бути виражені у формі фактів, понять, законів, ідей, гіпотез, теорій тощо. Слід зазначити, що старші дошкільники мислять конкретно-образно. Оволодіння складними правознавчими поняттями в них здебільшого супроводжується великими труднощами. Ураховуючи це, в процесі правового виховання вихователі на доступних дітям фактах намагаються сформулювати в них уявлення правового характеру. При цьому педагог підбирає такі факти, щоб вони були доступні і слугували предметом для морально-правової оцінки.

У процесі залучення дітей до оцінки правомірних і неправомірних дій фахівці дошкільної освіти мають формувати в них відповідні уявлення. Це відбувається під час проведення родинних свят «Я знаю свої права», «Моя родина має право» та ін. Під час формування елементів правової культури педагоги наводять приклади з життя дошкільного закладу, вдаються до широкого використання близького дітям фактажу з родинного життя. Таким чином, факти, що стають предметом нормативно-правової оцінки, слугують тим

дидактичним матеріалом, на основі якого діти оволодівають первинними уявленнями правового змісту. Водночас педагоги намагаються сформувати в дітей часто вживані поняття. Такими є, наприклад, поняття «Держава», «Столиця – Київ», «Батьківщина», «Герб», «Прапор», «Закон» та ін.

У роботі вітчизняного психолога С. Костюка психологічні складові частини розвитку дітей шести років свідчать про нестійкі і навіть ситуативні прояви морально-правих якостей, тому вченим пропонуються такі показники високого рівня розвитку правового виховання в закладах дошкільної освіти та родині:

- усвідомлення дитиною необхідності та важливості обов'язкового виконання діяльності, яка має значення для інших людей, що виражається в мовленні дитини;

- характер дій, спрямованих на успішне виконання відповідально значущої діяльності: своєчасний її початок, намагання подолати труднощі і перепони, використання найбільш раціональних прийомів, доведення справи до кінця, перероблення у випадку неналежного виконання;

- характер дій виражається в безпосередньому виконанні суспільно корисної діяльності;

- емоційне переживання виражається мімікою, мовленням, рухами дитини, загальним емоційним відгуком;

- усвідомлення того, що доведеться відповідати перед людьми, для яких або на прохання яких доручення виконується (Виховна робота в закладах освіти України, 1998).

На нашу думку, цілісний процес правового виховання передбачає: формування стійких моральних почуттів, культури поведінки як одного з головних проявів поваги до інших людей; перетворення моральних уявлень і понять у переконання, створення системи цих переконань. Адже формування моральних звичок, а також самостійної правомірної поведінки будує перед дитиною правову картину світу: зв'язок із суспільством і залежність від нього, необхідність узгоджувати свою поведінку із суспільними інтересами.

На початковому етапі правової соціалізації правові норми сприймаються дитиною через систему моральних вимог, які слугують основою формування морального імперативу, що регулюють морально-правові аспекти її життєдіяльності та слугують мотивами її поведінки. У цілісному процесі морального і правового виховання засвоєння норм соціальної поведінки у спілкуванні з людьми, дії самої дитини, що породжують у неї певні почуття, набувають організованості і стають об'єктом виховання.

За такого підходу психологи акцентують увагу на формуванні в дитини соціально спрямованих мотивів діяльності, що досягається через пояснення дітям значущості необхідності обов'язкового належного виконання доручення, обговорення способів виконання доручення, навчання дітей планувати свою діяльність.

Висновки. Отже, окреслений вище зміст правової освіти слугує домінантним методологічним орієнтиром, на якому ґрунтується розроблення методів та форм правового виховання старших дошкільників в умовах функціонування сучасного закладу дошкільної освіти. Наведені поняття складатимуть

змістовий компонент системи правового виховання, яка поглиблюється застосуванням активних методів та форм навчання, що включають дидактичні ігри, зокрема рольові, театральні постановки, розігрування «ситуаційних правових віршів», доступних дітям. Оновлення змісту дошкільної освіти передбачає розроблення нових та доступних методичних матеріалів із правових знань через кращі надбання морально-етичної культури українського фольклору (казок, прислів'їв, приказок), їх інтеграцію в навчальні заняття, театральні постановки, мультиплікаційні фільми, вікторини, родинні свята з елементами права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник : А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; Авт. кол-в : Богуш А. М., Бєленька Г. В., Богінч О. Л. та ін. Київ : Видавництво, 2012. 26 с.
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. *Виховна робота в закладах освіти України. Збірник нормативних документів та методичних рекомендацій. Випуск II.* Київ : ІЗМН, 1998. С. 3–10.
3. Здравомыслов А. Г. *Методология и процедура социологических исследований.* Москва : Мысль, 1969. 205 с.
4. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. *Виховна робота в закладах освіти України. Випуск II. Збірник нормативних документів та методичних рекомендацій.* Київ : ІЗМН, 1998. С. 14–43.
5. Концепція національного виховання. *Рідна школа.* 1995. № 6. С. 122.
6. Кузьмінський А. І. Омеляненко В. Л. *Педагогіка : підручник.* Київ : Знання, 2007. 2007. 447 с.
7. Лігоцький А. Система правової освіти: пошуки і здобутки. *Право України.* 1997. № 9. С. 36–39.

REFERENCES

1. Bazovyj komponent doshkil'noyi osvity [Basic component of preschool education] / Scientific adviser: A. M. Bogush, full member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, prof. Sciences; Ed. counts: Bogush A. M., Belenka G. V., Boginich O. L., Gavrish N. V., Dolynna O. P., Ilchenko T. S., Kovalenko O. V., Lysenko G. M., Mashovets M. A., Nizkovskaya O. V., Panasyuk T. V., Pirozhenko T. O., Ponyanskaya T. I., Sidelnikova O. D., Shevchuk A. S., Yakimenko L. Yu.: Publisher, 2012, 26 p. [in Ukrainian]
2. Zagal'na deklaraciya prav lyudy'ny' vid 10.12.1948 p. [Universal Declaration of Human Rights of 10.12.1948]. // Educational work in educational institutions of Ukraine // Collection of normative documents and methodical recommendations. Nr 2. K.: AMENDMENT, 1998, pp. 3–10. [in Ukrainian]
3. Zdravomuslov A. G. Metodologiya i procedura sociologicheskikh issledovanij [Methodology and procedure of sociological research]. M.: Thought, 1969. 205 p. [in Russian].
4. Konvenciya pro prava dy'ty'ny' vid 20.11.1989 p. [Convention on the Rights of the Child of 20.11.1989] // Educational work in educational institutions of Ukraine. Issue II. Collection of normative documents and methodological recommendations K.: AMENDMENT 1998, P. 14–43. [in Ukrainian]
5. Kontseptsiia natsionalnoho vykhovannia [The concept of national education], Native School, 1995. № 6, pp. 122. [in Ukrainian]
6. Kuzminskyi A. I. Omelianenko V. L. Pedagogika: pidruchnyk [Pedagogy: a textbook]. K.: Knowledge, 2007, 447 p. [in Ukrainian]
7. Lihotskyi A. Systema pravovoyi osvity: poshuky i zdotuky [Legal education system: search and achievements]. Law of Ukraine, 1997, Nr 9, pp. 36–39. [in Ukrainian]